IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 02 IYUL 2026

MAKTABGACHA TA'LIMDA O'YIN TEXNOLOGIYALARI ORQALI NUTQ RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Turdugulova Umida O'razali qizi
33-Davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti (DMTT) direktor o'rinbosari
https://doi.org/10.5281/zenodo.21637199

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada didaktik, syujetli-rolli, harakatli va teatrlashtirilgan o'yinlarning bola nutqiga ta'siri, ularni tashkil etish metodikasi hamda amaliyotda qo'llash yo'llari yoritilgan. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan mashg'ulot namunalari va tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalarining tizimli qo'llanilishi bolalarning lug'at boyligi, fikrni bog'lab gapirish ko'nikmasi va nutq madaniyatini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'yin texnologiyalari, nutq rivojlantirish, didaktik o'yin, syujetli-rolli o'yin, lug'at boyligi, bog'lanishli nutq, pedagogik metodika, bola psixologiyasi, nutqiy faollik.

KIRISH

Maktabgacha yosh — bolaning nutq rivojlanishida eng muhim va sezgir davr hisoblanadi. Aynan shu davrda bola ona tilining fonetik, leksik va grammatik qonuniyatlarini o'zlashtiradi, fikrini erkin va izchil bayon etishga o'rganadi. Zamonaviy ta'lim tizimida bolani nutqiy jihatdan rivojlantirishning eng samarali va tabiiy yo'li — bu o'yin faoliyati orqali ta'lim berishdir.

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish borasida qabul qilingan me'yoriy hujjatlarda bolalarning nutqini erta yoshdan boshlab har tomonlama rivojlantirish, ularni maktabga tayyorlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, o'yin texnologiyalarini nutq rivojlantirish jarayoniga tizimli tatbiq etish dolzarb pedagogik muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Bola uchun o'yin — shunchaki ko'ngil ochish vositasi emas, balki dunyoni bilish, muloqot qilish va o'zini namoyon etishning asosiy shaklidir. O'yin jarayonida bola erkin holatda bo'ladi, xato qilishdan qo'rqmaydi, bu esa nutqiy faollikni oshirishga qulay muhit yaratadi. Shuning uchun tarbiyachi va pedagoglar oldida turgan asosiy vazifa — o'yinni maqsadli, tizimli va bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etishdan iborat.

ASOSIY QISM

O'yin texnologiyasi — bu ta'lim maqsadlariga erishish uchun o'yin shaklida tashkil etiladigan pedagogik jarayon bo'lib, unda bola faol ishtirokchi sifatida qatnashadi. Nutq rivojlantirish nuqtai nazaridan o'yin quyidagi vazifalarni bajaradi:

- bolaning so'z boyligini kengaytiradi;
- tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmasini shakllantiradi;
- gaplarni grammatik jihatdan to'g'ri tuzishga o'rgatadi;
- fikrni izchil, bog'lab bayon etish qobiliyatini rivojlantiradi;

- muloqot madaniyati va nutqiy odob normalarini singdiradi;
- diqqat, xotira va tasavvurni o'stiradi, bu esa nutqiy faoliyatning asosi hisoblanadi.

Didaktik o'yinlar. Bu o'yinlar aniq ta'limiy maqsadga qaratilgan bo'lib, qoida va vazifalar orqali tashkil etiladi. Masalan, "Kim tez topadi", "Ortiqchasini top", "So'zni davom ettir" kabi o'yinlar bolaning lug'at zaxirasini boyitadi, sinonim va antonimlarni farqlashga o'rgatadi.

Syujetli-rolli o'yinlar. "Do'kon", "Shifoxona", "Oila" kabi o'yinlarda bolalar turli ijtimoiy rollarni o'ynab, muloqot jarayonida nutqiy vaziyatlarni jonli tarzda o'zlashtiradilar. Bu o'yinlar dialogik nutqni shakllantirishda ayniqsa samarali.

Harakatli o'yinlar bilan uyg'unlashtirilgan nutqiy mashqlar. She'r yoki sanoq bilan birga bajariladigan harakatli o'yinlar ("Bir, ikki, uch — tur!") bolaning nutqiy ritmi va tovush talaffuzini mustahkamlaydi.

Teatrlashtirilgan o'yinlar. Ertak va hikoyalarni sahnalashtirish, qo'g'irchoq teatri elementlaridan foydalanish bolaning ifodali nutqini, intonatsiyasini va hissiy-nutqiy ifodasini rivojlantiradi.

Barmoq o'yinlari. Kichik yoshdagi bolalar uchun barmoq o'yinlari nafaqat mayda motorikani, balki nutq markazlari faoliyatini ham faollashtiradi, chunki qo'l harakatlari va nutq markazi miyada bir-biriga yaqin joylashgan.

O'yin orqali nutq rivojlantirish samarali bo'lishi uchun quyidagi metodik shartlarga rioya qilish lozim:

1. Yosh xususiyatlarini hisobga olish. Har bir yosh guruhi uchun o'yinning mazmuni, so'z boyligi va murakkablik darajasi moslashtirilishi kerak.

2. Bosqichma-bosqichlik. Oddiy so'z o'yinlaridan boshlab, asta-sekin murakkab dialogik va monologik nutq talab qiluvchi o'yinlarga o'tish.

3. Individual yondashuv. Nutqida kamchiliklari bo'lgan bolalar bilan alohida ishlash, ularga qo'shimcha nutqiy mashqlar tanlash.

4. Ko'rgazmalilik. Rasm, kartochka, o'yinchoq va multimedia vositalaridan foydalanish bolaning tasavvurini boyitib, nutqini faollashtiradi.

5. Ijobiy muhit yaratish. Bola xato qilishdan qo'rqmasligi, erkin fikr bildirishi uchun tarbiyachi hamkorlik pedagogikasi tamoyillariga amal qilishi zarur.

6. Oila bilan hamkorlik. Ota-onalarga uy sharoitida o'tkazish mumkin bo'lgan nutqiy o'yinlar bo'yicha tavsiyalar berish natijalarni mustahkamlaydi.

33-Davlat Maktabgacha Ta'lim Tashkiloti tajribasida o'yin texnologiyalarini tizimli qo'llash natijasida bolalarning nutqiy faolligi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Xususan, haftalik "Nutq va o'yin" mashg'ulotlari doirasida har bir mavzu bo'yicha (fasllar, kasblar, hayvonot dunyosi va boshqalar) maxsus didaktik va syujetli o'yinlar tizimi ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etildi. Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, o'yin orqali olib borilgan mashg'ulotlarda bolalarning faolligi an'anaviy usulga nisbatan yuqori bo'lib, ular yangi so'zlarni tezroq eslab qolib, ularni nutqda erkin qo'llay boshladilar.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'yin texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning eng tabiiy va samarali vositalaridan biridir. O'yin jarayonida bola bilim va

ko'nikmalarni o'yin qoidasi orqali, zo'riqishsiz, qiziqish bilan o'zlashtiradi. Didaktik, syujetli-rolli, harakatli, teatrlashtirilgan va barmoq o'yinlarining tizimli, bosqichma-bosqich va yosh xususiyatlariga mos tarzda tashkil etilishi bolaning lug'at boyligi, grammatik jihatdan to'g'ri va bog'lab gapirish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari o'yin texnologiyalarini nutq rivojlantirish mashg'ulotlarining ajralmas qismiga aylantirishlari, shuningdek, bu boradagi metodik materiallarni muntazam yangilab borishlari lozim.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
2. Yo'ldosheva Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2021.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития. — Москва: Академия, 2019.
4. Ushakova O.S. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. — Toshkent, 2020.
5. Karimova R. Maktabgacha ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Fan, 2022.
6. Maktabgacha ta'lim davlat o'quv dasturi. — Toshkent, 2023.
7. Tixeyeva E.I. Bolalar nutqini rivojlantirish. — Toshkent, 2018.